

WILHELM BOLIN JA MODERNIN VALTION TEORIA

Jyrki Uusitalo

Opettaessaan Keisarikunnan Aleksanterin yliopistossa Helsingissä filosofiaa 1860-luvun puolivälistä lähtien *Wilhelm Bolin*, *Ludwig Feuerbachin* ystävä ja oman tiensä kulkija Suomen autonomian ajan filosofiassa, piti muun muassa luentoja Euroopan poliittis-filosofisesta aatehistoriasta. Näihin luentoihin perustuu hänen mittava teoksensa, joka vuosina 1870—1871 ilmestyi Helsingissä kaksiosaisena, luentojen käsikirjaksi laadittuna. Bolinin tutkimuksen nimi on *Europas statslif och filosofins politiska läror*.

Teos näyttää aluksi jokseenkin irralliselta suhteessa Bolinin tuon kauden tunnetuimpiin filosofisiin töihin.¹ Tämä on kuitenkin harhaa. Kuten tässä kirjoituksessa pyrin osoittamaan, Bolin kehittää poliittisen ja yhteiskuntafilosofian alaan lankeavassa teoksessaan ajatuksia jotka ilmeisen selvästi liittyvät erityisesti niihin vapauden käsitettä koskeviin systemaattis-filosofisiin tarkasteluihin jotka sisältyvät hänen päätyökseen yleisesti katsottuun teokseen *Undersökning af läran om viljans frihet* (1868). Valmistavasti voi todeta, että Bolin nyt tarkasteltavassa teoksessa jossain määrin kartuttaa sitä positiivisen vapauden käsitettä, jonka hän kehittää yleisesti tahdonvapautta koskevassa tutkimuksessaan. Käsitellen tähän liittyen eräitä *Europas statslif* -teoksen sisäiseen systematiikkaan liittyviä aiheita ja valaisen näiden kautta jonkin verran Bolinin tapaa omaksua ja esittää tutkimuksessaan modernin Euroopan kehityksen aatteellista ainesta ja perintöä.

Toisin kuin voisi luulla, Bolinin teos ei ole koulumaista poliittisten aatteiden hengenhistoriaa historiallisesti ja systemaattisesti niukkahedelmäisessä mielessä. Bolinin esitys muodostaa yrityksen tarkastella *Machiavellin* ja *Jean Bodinin* käynnistämää nimenomaan modernin poliittisuuden ja sen myötä modernin yhteiskunnan filosofista käsittelyä yhtenäisenä teoreettisena kehitysprosessina. Teoksensa johdannossa Bolin toteaa poliittisen elämän kannalta merkittävien intellektuaalisten virstanpylväiden muodostavan 1500-luvulta lähtien sellaisen *yhteyden*, että ne pätevällä tavalla tulkittuina varsin selvästi esittävät yhtenäisen prosessin kehityksen, jo siitä syystä, että ne otaksuttavasti ovat läheisessä yhteydessä kysymyksessä oleviin historiallisiin ajanjaksoihin.

Näin Bolin hahmottaa yleisen näkökulmansa. Lisäksi hän pyrkii erityisesti tarkastelemaan poliittisen hallinnan ja vallankäytön legitimitä ja sen legi-

tiimisyys edellytyksiä uuden ajan poliittisen filosofian perusongelmana. Hänen historiallis-systemaattinen argumenttinsa on kokoavasti sanoen seuraava: Myöhäisrenessanssista lähtien eurooppalainen poliittinen teoria pyrkii valtiossa (tuon ajan omin käsittein: valtio-kansalaisyhteiskunnassa) tapahtuvan poliittisen hallinnan, vallankäytön ja valtiollisen lainvoimaisuuden normatiiviseen ja oikeudelliseen legitimointiin tuon valtion jäsenten yhteisten intressien pohjalta. Tämän teoreettisen kehityksen edellytyksenä on vastaavan yhteiskunnallisen todellisuuden kypsyminen. Modernien poliittisten instituutioiden synnyn ja kehityksen moottoreina esiintyvät — puhtaimmassa muodossa — Englannin yhteiskunnallinen mullistus 1600-luvulla sekä Bolinin viite-etappina aivan erityisen tärkeä Ranskan vallankumous. Poliittisella teorialla ja filosofialla, »modernin maailman» normatiivisella teorialla, on määrätty reaalihistoriallinen edellytyksensä: modernin valtion syntyminen yhteiskuntasuhteiden mullistuksen perustalla. Nämä ovat Bolinin esityksen ydinväitteet, ja niiden valossa hänen rikas esityksensä on käsitettävä pikemmin filosofiseksi instituutioiden historiaksi kuin itseriittoiseksi poliittiseksi aatehistoriaksi.

Bolin pyrkii myös käsittämään itse historian ja historiallisen kehityksen poliittisena tekijänä; erityisesti häntä kiinnostaa uuden ajan Euroopan vallankumousten historiallinen merkitys sekä peruslähtökohdan mukaisesti niiden teoreettinen heijastuminen. Hän esittää tämän tarkastelutavan ylittävän perinteisen teleologisoivan historianfilosofian kompastuskivet (ES I, 10)² ja selventää metodisia lähtökohtiaan toteamalla aineiston jonka parissa filosofia työskentelee, muodostuvan jokaisen aikakauden omasta ajattelusta joka koskee historiantutkijan selvittämiä ja selittämiä tapahtumia. Reaalihistorialliset tapahtumat ovat filosofin suorittaman »ideoiden, aatteiden kannalta tapahtuvan historiallisen elämän tarkastelun» perustana (ES I, 9). Filosofinen historian tarkastelija ei rakenna historialle ideaalisia päämääriä vaan keskittyy käsittämään oman aikansa ja siihen johtaneen kehityksen.

Poliittisen filosofiaa

Bolin siis valitsee myöhäisrenessanssin tarkastelunsa lähtökohdaksi ja huomauttaa, että valinnan motiivina ovat jo mainitun uuden ajan poliittisen prosessin muodostaman »yhteyden» asettamat vaatimukset (ES I, 14). Kuten hän selvästi antaa ymmärtää, tämä implikoi, että uutta aikaa edeltäneen kauden poliittisen teorian ainekset eivät enää sellaisinaan tai muutoinkaan muodosta pätevää valtion ja »poliittisen» normatiivisen, filosofisen perustelun lähtökohdtaa. Rajankäynti aristoteliseen poliittiseen filosofiaan ja sen keskiaikaisiin tulkintoihin nähden pelkistyy Bolinin esityksessä yksinkertaiseksi mutta selkeäksi huomautukseksi, että keskiajalla vielä »puuttuu itsenäinen ja sitova, kypsä esitys valtion merkityksestä ja siveellisestä välttämättömyydestä...» (sama). Perinte-

nen teoria näki valtion vain »joksikin ilman muuta ja välittömästi annetuksi tosiseikaksi jonka merkitys tulkittiin ... viittaamalla vain yleisesti yhteiskuntaelämän laillisuuden välttämättömyyteen» (ES I, 15). Tämä huomautus, joskin ohimennen esitetty, voidaan tulkita kannaksi, että Aristoteleen *Politiikka* ja eritoten sen keskiaikaiset tulkinnat eivät tarjoa enää riittävää käsitteellistä välineistöä modernin poliittisen prosessin ja ennen kaikkea sen dynamiikan tarkastelulle.³

Omassa esityksessään Bolin pyrkiikin tulkitsemaan *modernin* poliittisen teorian tietä kohti poliittisen ja yhteiskunnallisen hallinnan legitimoinnin ongelmien ratkaisua. Vallan, hallinnan ja lainvoiman mahdollisuus asetetaan keskeisesti oikeudellisena mahdollisuutena (Bolin viittaa Kantin poliittisen teorian perusaihelmaan, »yleisesti oikeutta käyttävään kansalaisyhteiskuntaan»). Tämä oikeudellinen mahdollisuus käsitetään perusnormiksi edellytetyn »kaikkien vapauden» kanssa yhteen sopivana pakkona ja lainvoimaisuutena. Bolin viittaa näihin näkökohtiin korostaessaan kautta esityksensä »kansan elementin» (kansan oman toiminnan) merkityksen kasvua ja kansan esiin murtautumista vähittäin sekä poliittisen hallinnan subjektina että sen substanssina, perusaineksena. Tämä johtaa Bolinin näkemään modernin poliittisen teorian tärkeäksi ainesosaksi enenevän selvyiden itse »poliittisen» ei-poliittisista edellytyksistä, kansalaisyhteiskunnan elämänprosessista. Ajatus poliittisten muotojen palauttamisesta tyystin tähän perustaan on kuitenkin Bolinille vieras. Hänen mukaansa moderni poliittinen teoria saavuttaakin kypsyytensä niiden klassisten filosofien myötä, joille kysymys valtion ja yhteiskunnan keskinäisestä suhteesta tulee keskeiseksi — *G. W. F. Hegelin* ja *Wilhelm von Humboldtin* töissä. Esitän seuraavassa eräitä yleisiä piirteitä siitä, miten Bolin hahmottaa heidän teoriohinsa johtaneen kehityksen.

Poliittisen teorian etapit ja uuden ajan Eurooppa

Europas statslif -teoksen ydinlankana on 1500—1800-lukujen poliittisen teorian kehityskaaren jaksottelu kahteen vaiheeseen. Bolin kutsuu näitä vaiheita aikajärjestyksessä aluksi »vallan ja voimankäytön», sen jälkeen »oikeuden ja vapauden» katsantokannoiksi. Tämän jaksotuksen mieli paljastuu suunnattaessa huomio siihen, mikä Bolinin mukaan muodostaa molempien poliittisen problematiikan teoreettis-historiallisten kehitysvaiheiden yhteisen perustan. Bolin pyrkii välittämään kokonaiskuvan modernin politiikan ja sen filosofisen perustelun kehityksestä yhtenäisenä prosessina, feodaalisten rakenteiden murtumisen ja kansallisvaltioiden muodostumisen historiallista reaali-perustaa vasten.

Tulkitessaan 1500- ja 1600-lukujen käsitykset poliittisesta ja yhteiskunnallisesta prosessista »vallan ja voimankäytön» näkökulmaksi Bolin korostaa *Machiavellin* asemaa suuntaa antavana teoreetikkona. Bolinin mukaan Mac-

hiavelli ensimmäisenä avasi sen käsitteellisen kentän, jolla *Hobbes* ja *Spinoza*, »vallan ja voimankäytön» katsantokannan viimeiset ja kypsät edustajat, myöhemmin liikkuvat. Niinpä Machiavelli eri lähtökohdista käsin asetti »*luonnon* valtion muodostuksen perustaksi» (ES I, 30). Hänen poliittinen ihmisoppinsa ja yhteiskuntateoriansa kehrittelee ensi kertaa järjestyneen ihmisyhteiskunnan mahdollisuuden kahden perustekijän välisestä jännityksestä ja niiden välisen vastakohtaisuuden ratkaisemisesta. Tekijät ovat toisaalta negatiiviseksi ja ei-sosiaaliseksi kuvattu itseään säilyttävän yksilön antropologia, ihmisten »heikkous» heidän affektejaan ja passioitaan määrittävänä piirteenä, ja toisaalta tämän heikkouden ja luontoperäisesti aggressiivisen viettirakenteen vastakohtaksi asettava laki, jonka voima voi perustua vain siihen, että sitä ehdoitta noudatetaan. Machiavellin postuloiman ihanneruhtinaan objektiivisena asiana on saattaa tämä laki voimaan — laki, jonka tosiasiallisena sisältönä on juuri yksilöiden aitojen itesäilytyspyrkimysten saattaminen järkeviin yhteisöllisiin uomiin keinotekoisena ja konstruoidun valtion muodossa. Hallitsijalla on vain yksi tavoite, valtioelämän lujittaminen: »lain laatija vain tulkitsee sitä, mitä yleisen hyvinvoinnin hyväksi ylipäänsä on vaadittava». Machiavellin lauselmia taantumuksellisiin poliittisiin tarkoituksiin käyttäneet henkilöt eivät ole Bolinin mukaan tajunneet mitään hänen poliittisen teoriansa aidosta sisällöstä, ja moralisoivat virhetulkinnat haittaavat yhä 1800-luvulla Machiavellin esityksen »tieteellisen merkityksen» oivaltamista.

Muuan Bolinin machiavellistisesta poliittisesta teoriasta esittämä näkökohta on valaiseva. Machiavelli ja hänen hengessään kirjoittavat uskonpuhdistusajan hahmot, *Luther*, *Calvin* ja *Melanchthon*, määrittelevät yhteiskuntateoreettisissa kirjoituksissaan »hallituksen tai hallitsijan varsinaiseksi valtiollisen elämän kantajaksi, edustajaksi» (ES I, 159). Kuten Bolin myöntää, tällöin määritellään »hallituksen asema valtiossa tietenkin yksipuolisella tavalla» (ES I, 165). Mutta tämä likimainen valtion ja hallituksen samaistaminen on asiaa pohtivalle »ymmärrettävää sikäli, että tällöin hallituksesta puhuttaessa edellytetään jotain, jota tosin ei eksplisiittisesti tuoda esiin korostettaessa hallituksen asemaa suhteessa hallittavien, so. muiden ihmisten, otaksuttuun heikkouteen» (sama).

Puhtaan machiavellismin edustajat siis korostavat hallitsevan tahon, ruhtinaan tai häntä vastaavan hahmon keskeistä asemaa. Kuitenkin he hallituksesta puhuessaan edellyttävät jotain huomattavasti laaja-alaisempaa. »Vallan ja voimankäytön» teoreetikot korostavat Bolinin mukaan sitä, että hallitsevan tahon tärkein tehtävä on toimia kokonaisuutena käsitetyn valtio-yhteiskunnan perustahon, itse hallittujen, etujen edistämiseksi. Niinpä Bolin päätteleeekin, että myöhäisrenessanssin ja uskonpuhdistusten kaudella »kansan elementti esiintyy itse valtioelämään olennaisesti sisältyvänä» tekijänä (ES I, 171). Yhtä kaikki on silti selvää että machiavellistiset teoriat tästä objektiivisesta korostuksestaan huolimatta eivät pysty asettamaan poliittisen vallan ja hallinnan

oikeutuksen ongelmaa pätevällä tavalla. Tällainen ei ole mahdollista niin kauan kuin itse ruhtinas tai hallitus joutuu esiintymään, kuten Bolin toteaa, »kaiken valtiollisen elämän ja tapahtumisen» eli hallitsevia ja hallittuja sisäisesti yhdistävien yleisten intressien kantajana. Bolinin esityksessä on jo tässä syytä panna merkille, että hän näkee »valtion» käsitteen vähitellen saavan eräänlaisen kokonaisyhteiskunnallisen merkityksen, mikä tosin tässä vaiheessa ilmenee vielä valtion ja hallituksen samaistamisena.

Bolinin mukaan myös uskonpuhdistusajan radikaalit, totaalista ja ehdotonta kansansuvereniteettia puolustavat teoriat sisältävät puutteellisen käsityksen valtion luonteesta vaikka ovat oikealla tiellä. Esimerkiksi *Poynet'n* ja *Buchananin* teorioissa valtion perustaksi asetetaan kansan ehdoton oikeus nousta kapinaan hallitusta vastaan. Siten nämä teoriat kehrittelevät laajasti »kansan» merkitystä valtioelämän subjektina, mutta samalla ne itse asiassa vievät perustan sinänsä välttämättömältä poliittisen hallinnan ja lakipakon instituutiolta ja päätyvät eräänlyyppiseen »käännettyyn machiavellismiin», kuten Bolin niitä luonnehtii.

»Vallan ja voimankäytön» ongelmajakson kypsät teoreetikot puolestaan Bolinin mukaan etenevät ratkaisevasti kohti poliittisen vallan legitiimisyyden ongelman oikeaa käsitystä. He pyrkivät samalla selvittämään edeltäjiensä antinomiat. Jean Bodinin, Hobbesin ja Spinozan teoriat pyrkivät adekvaatisti välittämään keskenään ja asettamaan oikeisiin keskinäisyhteyksiin toisaalta »hallitut», toisaalta »hallitsevat» toisensa edellyttävinä ja itse asiassa identtisinä valtiollisen elämän tekijöinä. Samanaikaisesti on havaittavissa pyrkimys asettaa itse valtiollisen suvereniteetin käsite (jonka ensimmäinen perinpohjainen kehittelijä on Jean Bodin) sellaiselle reaaliselälle perustalle, joka nivoutuu »valtion jäsenten yhteisiin intresseihin». Valtiollinen suvereniteetti muodostuu »kaikkia keskenään yhdistävästä ykseydestä», kuten Bodin esittää. Hän viittaa valtion perustaa muodostavalla suvereniteetin käsitteellä olennaisesti ei-poliittiseen ja lähinnä taloudellisiin termein käsitettävään yhteiskunnallisuuteen (»Valtio on useiden talouksien oikeudellista hallintaa sen suhteen, mitä ne yhteisesti suvereenin vallan välityksellä omistavat», teoksessa *Six livres de la Republique*). Vastaavasti Hobbesin ja Spinozan teoriat korostavat sitä, että absolutistinen valtio-suvereeni, hallitsija, toteuttaa itsessään »kaikkien todellisen yhteyden yhdessä ja samassa henkilössä», asettaen samalla — kuten Bolin huomauttaa — »kansan intressit» eli yksilöiden järjestyneen ja yhteiskunnan piirissä toteutuvan itsesäilytyksen itse vapautena.

Päättyessään eurooppalaisen poliittisen teorian ensimmäisen kehitysvaiheen tarkastelun Bolin toteaaakin, että »vallan ja voimankäytön kypsien teoreetikkojen absolutistiset valtion ilmiöllit» ovat itse asiassa ristiriidassa tai epäolennaisia heidän esittämiinsä »varsinaisiin valtioelämän hahmottamisen periaatteisiin» nähden (ES I, 366—367). Siten »vallan ja voimankäytön» katsantokannan loppuetapit vielä jäävät ennakoimaan tulevia, toisenlaisia ratkaisuja.

Valtion ja siten poliittisen hallinnan luonne ja sisältö onkin ajan oloon käsitettävä tavalla, joka vastaa itse »kansan elementin» reaalista yhteiskunnallista merkitystä ja sen kasvua sosiaalisten mullistusten myötä. Adekvaatin, »oikeuden ja vapauden» katsantokannan kypsyttävät ensimmäisinä *John Locke* ja hänen englantilaiset aatetoverinsa *Milton*, *Algernon Sidney* ja *Hooker*. Bolin esittää, että he asettavat ensi kertaa »*suvereniteetin* yhteiskunnan jäsenten myötäsyntysisenä oikeutena vapaaseen itsemääräämiseen yhteisessä elämässä — oikeutena, joka on ehdottoman luovuttamaton» (ES II, 36). Valtiollinen valta ja hallinta voidaan siten legitimoida tuon »yhteisen elämän» perusprosessien kannalta välineellisenä toimintana.

Machiavellistisen teorian perustavana puutteena aina Hobbesiin ja Spinozaan asti oli ollut se, että »kansan merkitys» tarkastelun kokonaisuudesta huolimatta kutistui pelkäksi »rajattomasti kertautuvaksi lakiin alistumisen yksilölliseksi suhteeksi» (ES II, 75). Näin säilyi kaikesta huolimatta piinallinen vastakohtaisuus kaikkivoimaisen hallituksen ja kuuliaisten alamaisten välillä. Englannin vallankumouskauden teoreetikot ryhtyvät murtamaan tätä kehää. He kehittävät teoriaa yhteiskunnan jäsenten »oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta» ja siten myös elämän, vapauden ja omaisuuden luonnonoikeudet turvaavasta poliittisesta hallinnasta (ES II, 76). Bolin näyttää varsin onnistuneesti tavoittavat tämän klassisen liberaalisen teorian sisällön korostaessaan valtio-yhteiskunnan määrittämisessä olevan yhdistetyin voimin suojella yksityistä ihmistä ja hänen omaisuuttaan (ES II, 95).

Jo edistyneen modernin poliittisen teorian edustajana Locke »asettaa luonnontilaan valmiiksi kaiken sen, mitä hän valtiolta edellyttää. Tällöin valtiokaan ei enää toteuta luonnonoikeudellisesti annettuja yleisiä intressejä, vaan vain vakiinnuttaa ja turvaa ne». Vastaavasti Bolinin mukaan Locken »poliittinen yhteiskunta» ei ole ihmiselle ulkoa päin asettuva, vaan välittää elämänmuodon, joka varmistaa hänen omaan olemukseensa välittömästi kuuluvat oikeudet (ES II, 110—111). Siten klassinen liberaali poliittinen teoria on päässyt toistaiseksi kaikkein lähimmäksi pätevää poliittisen hallinnan ja sen funktioiden käsitystä. Mutta kyllin lähellä se ei vielä ole, eikä sen mukainen »elämän, vapauden ja omaisuuden» oikeus ajan oloon pätevästi tavoita poliittisen prosessin perustekijöitä.

Moderni valtio: Ranskan vallankumous, Hegel, W. von Humboldt

Bolin antaa selvästi ymmärtää, että uuden ajan poliittisen teorian »lockelainen» muoto merkitsi vasta lopullisen ja kypsän poliittis-filosofisen näkemyksen valmistelua. Hän siirtyy nyt käsittelemään Ranskan vallankumousta ja sen heijastumista *Kantin* ja *Fichten* poliittisissa teorioissa. Ranskan tapahtumat merkitsevät hänen mukaansa ihmisten koko elämänprosessin ja sitä vastaa-

vien »oikeudellisten suhteiden» uudelleenhahmottumista ja ovat merkki modernin »kansalaisyhteiskunnan» lopullisesta läpimurrosta. Vastaavasti Kant ja Fichte teorioissaan hahmottavat koko mullistusprosessin kulkua ja asettavat kansalaisyhteiskunnan jäsenten, sen subjektien oman vapauden mahdollisuuden keskeiseksi kysymykseksi tavalla, joka ylittää lockelaisen legitimointiteorian lähinnä välineelliset korostukset.

Bolinin mielestä itse vallankumouksen kulku on omalaatuisella tavalla antinominen, ristiriitainen: »Muodoltaan tasavaltaista, lakkautetun monarkian tilalle asetettua perustuslakia⁴ *kantoi* kaikkivoimainen hallitus. Muu kansa taas oli jätetty varsinaisen poliittisen toiminnan ulkopuolelle. Näin oli siitä huolimatta että perustuslaki toi yleisen äänioikeuden ja itse ratkaisevasti perustui yhteiskunnan jäsenten keskinäiseen tasa-arvoisuuteen» (ES II, 232—233). Bolin jatkaa: »Juuri tämä omalaatuinen piirre, *palaaminen* kaikkea muuta kuin alunperin tavoiteltuun *absolutismiin* hallituksen ja kansan keskinäissuhteessa ja tähän perustuva yritys muodostaa *kestävä perusta* valtioelämälle jonka tehtävänä on varjella ja edistää yleisiä inhimillisiä oikeusvaatimuksia, on ominainen *Kantin ja Fichten poliittisille teorioille*. Kumpikaan heistä ei selkeästi aseta kansaa valtioelämää määrääväksi voimaksi, ja molemmat tekevät hallituksesta lähes yksinvaltaisen. Kuitenkaan heidän esittämänsä käsitys yhteiskuntasuhteiden perusteista ei enää lainkaan vastaa puhtaan absolutismin, machiavellistisen teorian omaksumaa kantaa» (ES II, 233—234). Niinpä Kantin ja Fichten poliittisten teorioiden objektiivisena sisältönä — likimain absolutistisista ilmimalleista riippumatta — on, että »*hallitus* valta-asemineen *ei ole valtion todellinen subjekti*, vaan subjektina on *kansa*, valtioelämän edellyttämällä tavalla oikeudellisesti yhtenäisenä» (sama).

Bolinin päätelmä on jälleen mielenkiintoinen. Kumpikaan näistä saksalaisen idealismin edustajista ei vielä onnistunut kehittelemään johdonmukaisesti täysiin mittoihin sitä »kansan elementin» valtiollisen ja yhteiskunnallisen ominaispainon merkitystä, jonka he implisiittisesti myönsivät. Bolinin mielestä heidän teoriansa heijastavat instituutioiden itsensä piirteitä ja tendenssejä. Hän antaa ymmärtää, että Ranskan vallankumouksessa voidaan erottaa pyrkimyksiä sellaiseen valtioon tai valtioelämään, joka on olennaisesti jotain enemmän kuin liberalistinen »oikeuden ja vapauden» katsantokanta kykeni näkemään. Kant ja Fichte teorisoivat ylisummaan tältä katsantokannalta käsin, aavistivat jotakin uutta, mutta epäonnistuivat ratkaisuyrityksissään.

Bolinin summittaisesti mainitsemia Ranskan vallankumouksen erityisiä piirteitä eivät hänen mukaansa myöskään vallankumouksen jälkeisen restauraatiokauden teoreetikot ole käsittäneet. Restauration teorioiden pulmana on jälleen poliittisen mallin epäadekvaattisuus. Vaikka nämäkin teoreetikot, kuten *Burke*, periaatteessa jopa »tunnustavat kannattavansa vallankumouksen edistämistä vapauden pyrkimyksiä, tahtovat hekin toteuttaa nuo pyrkimykset palaa-

malla sellaiseen valtiolliseen järjestykseen joka itse asiassa aikanaan johti tuohon vallankumoukseen» (ES II, 267).

Kysymällä mistä ratkaisu, pääsemme Bolinin koko tutkimuksen keskeiseen argumenttiin, joka rakentuu kaiken jo esitetyn perustalle. Hänen mukaansa se poliittisen hallinnan malli, joka vastaa Ranskan vallankumouksen kätilöimiä yhteiskuntasuhteita, kehitellään Hegelin ja Wilhelm von Humboldtin poliittisissa teorioissa. Niissä kansan oma toiminta koko laaja-alaisessa valtiollisessa merkityksessään kehitellään — implisiittisesti tai eksplisiittisesti — johdonmukaisesti täysimittoihin. Hegel ja von Humboldt poistavat siten koko siihenastista eurooppalaista poliittista teoriaa ja sen hyviä aikomuksia piinanneen kuilun, epäsuhdan ja puutteellisen välityksen hallitsevien ja hallittujen välillä. Ja he tekevät tämän johdonmukaisemmin kuin kukaan heidän edeltäjänsä yritti. Siten he Bolinin tulkinnan mukaan ikäänkuin jalostavat loppuunsa niiden erottelujen merkityksen, joita toiset, Machiavellista ja yksilön ja lain, vietien ja järjen välisestä »jännityksestä» lähtien, esittivät.

Hegelin kohdalla ratkaisu sisältyy Bolinin mielestä ensi sijassa hänen valtioteoriaansa ja valtion käsitteensä sisäisiin ulottuvuuksiin, ei niinkään hänen erityiseen poliittisen valtion teoriaansa, joka ensinmainittujen kannalta ei välttämättä ole ratkaiseva. Bolin kiinnittää huomiota Hegelin *Rechtsphilosophien* määrittämiin, joiden mukaan »valtion täydelliseksi kehkeytyneelle olemukselle on keskeistä, että yleisellä ei ole pätevyyttä vailla yksityisen intressien ja tahdon tunnustamista» (ES II, 272) ja valtion voimaa säätelee »yksityisen ja yleisen sopusointu ja keskinäinen vastaavuus» (ES II, 273). Hegelin näkemyksestä seuraa johdonmukaisesti, että »suvereniteetti... ei missään tapauksessa ole täydellisesti tosi ja olevainen vain subjektina; koko 'järjellisyhteensä kehittyneessä perustuslaissa' tulee sen elementin kantaa suvereniteettia, joka yhteiselämänsä välittämänä muodostaa itse valtion» (ES II, 295). Siten kansa ei vain ole valtion subjekti vaan myös on sen substanssi tai kehittyvä vääjäämättä sellaiseksi. Tämän mukaisesti poliittinen hallinta, kuten Bolin Hegelin esitystä tulkitsee, on oikeutettua kun se on modernin valtion toimintaa kansan omana valtiollisena toimintana, järkevinä poliittisina tekoina, ja samalla kansan omaa vapaata elämäntoimintaa.⁵ Bolin tosin huomauttaa, että nämä Hegelin liberaalis-demokraattiset korostukset ovat määrätystä ristiriidassa hänen erityisen poliittisen valtion käsitteensä kanssa. Viimeksimainitun piirissä Hegel antaa »kansan elementin» objektiivisen aseman toteutua puutteellisesti ja langettaa poliittisen painopisteen »hallituista» erotetun »hallituksen» puolelle. Tästä huolimatta Hegel on aidosti pyrkinyt käsittämään erityisesti säädyt niin »kansan elämäntoiminnan» kuin poliittisen kansalaiskäytännön kanavina, mikä tosin ei vielä tyhjennä niiden toiminnanmallien joukkoa joihin Hegelin »objektiivinen» valtion käsite antaa mahdollisuudet. Näin Bolin esittää.

Wilhelm von Humboldt on Bolinin mukaan se teoreetikko, jonka töiden

myötä poliittinen teoria saavuttaa likimain kypsyytensä, koska hän käsittää täysin ja tietoisesti Ranskan vallankumouksen ja sen seuraamukset. Bolin ei arkaile asettaa varsin suoria yhteyksiä Humboldtin poliittisen ja yhteiskuntafilosofian ja Ranskan tapahtumien objektiivisen merkityksen välille. Ranskan vallankumouksen käännteentekevä vaikutus oli »kansan itsenäistä valtiollista merkitystä koskevan tietoisuuden kehittyminen» (ES II, 315—316). Kuten Bolin jo esitti, useimmat vallankumouskauden teoriat kuitenkin »eivät kyenneet . . . käsittämään valtiota tavalla, joka vastaa kansan saavuttamia vapauksia» (ES II, 338—339). Bolinin mukaan Humboldtin varhaiset esitykset jo teoksessa *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen* (kirjoitettu 1791—92) muodostavat lähestulkoon Hegelinkin näkökoh-
tia pätevämmän esityksen näitä tarkoituksia silmällä pitäen. Humboldt pyrki »asettamaan kansan oman vapaan elämäntoiminnan minimaalisen hallitustoiminnan tinkimättömäksi edellytykseksi» (ES II, 339). Tässä vaiheessa Humboldt vielä kuitenkin vain puutteellisesti pystyi »tekemään itse valtiolaitoksen, sikäli kuin sen tehtävänä on edistää yksilöllisiä ja vapauden tavoitteita, riippuvaiseksi valtiollista elämää välittömästi harjoittavien ihmisten suorasta vaikutuksesta» (ES II, 340). Valtion irtoaminen kansalaisyhteiskunnan subjektien elämästä erilliseksi ja siten vapauden toteutumisen kannalta ongelmalliseksi elimeksi saattoi yhä olla vaarana.

Humboldt esitti myöhäisen vaiheensa poliittisen teorian erityisesti kirjoituksessa *Denkschrift über Preussens ständische Verfassung* (1819). Bolin tarkastelee kirjoituksen argumentteja. Humboldtin määrityksen mukaan valtion tehtävänä on »säilyttää ja edistää kaikkia yhteiskuntajärjestyksessä tavoiteltuja tosi inhimillisen elämän pyrkimyksiä» (ES II, 341—342). Tämän tulee tapahtua kansan oman valtiollisen toiminnan kautta, positiivisen toiminnan kautta, joka perin pohjin koskettaa kaikkia sisällöllisiä ja julkisessa poliittisessa keskustelussa asetettavia kysymyksiä. Bolinin mielestä tämä Humboldtin perustuslakiehdotelma »lausuu . . . itse nykyajan poliittisen vakaumuksen ytimen» (ES II, 357). Tässä Humboldt näyttää kehittäneen poliittisen hallinnan mallin jossa »valtio ei enää ole vapauden vastakohta, vaan itse valtion välttämättömänä edellytyksenä on vapaus». Modernin poliittisen teorian kypsyyttä osoittaa siis se seikka, että varhaisten teoreettisten kehitysetappien sinänsä asianmukaiset käsitykset »yövärtijavaltiosta» ja kansalaisyhteiskunnan jäsenten vapaudesta pitkälti negatiivisena, valtion vain turvaamana vapautena ovat nyt korvautumassa Hegelin ja Humboldtin laaja-alaisilla positiivisen vapauden ja »kansan oman toiminnan» ajatuksilla.

Bolin näkee tämänsuuntaisten korostusten myös vastaavan itse 1800-luvun historiallisia pyrkimyksiä. Vallitsevaan aikaan siirtyen hän esittää kokoavasti: »Meidän aikamme vaatii vapautta itse valtiossa, ei vapautta valtion ulkopuolella» (ES II, 357). Radikaalia liberaalis-demokraattista kantaansa Bolin vielä perustelee viittaamalla erityisesti aikalaisensa *Herbert Spencerin* evolutionis-

tisiin käsityksiin yhteiskunnan instituutioiden kehittymisestä ja yhteiskunnallisen vapauden luontoperäisestä, vääjäämättömästä toteutumisesta. Viittaukset Spenceriin palvelevat kuitenkin lähinnä Bolinin oman, koko historiallis-systeemaattiseen katsaukseen perustuvan kannan pintavalaisua. Miltei enemmän Bolin teroittaa mieliin Humboldtin esittämää ajatusta, että »valtion oman organisaation on hyödyllistä osaltaan pyrkiä torjumaan sitä välinpitämättömyyttä yhteisiä ja yleisiä asioita kohtaan, joka aina auttamatta heikentää valtiollista yhteyttä. Jotta tämä olisi mahdollista, on välttämätöntä että kysymyksessä olevaa järjestystä koskevat asiat ja vapaa, järkevä keskustelu ovat kaikkien välittömän tietoisuuden ulottuvilla» (ES II, 349).

On helppo nähdä Bolinin sympatisoivan niitä selvästi liberaalis-demokraattisia ja kansan vapautta positiivisena, ihmisvoimien kaikkinaisen kehittämisen vapautena korostavia aineksia, jotka ovat käsillä Humboldtin poliittisissa teorioissa. Niiden edellyttämä valtion käsite näyttää pätevästi vastaavan Ranskan vallankumouksen objektiivisia piirteitä, kansan oman toiminnan kehittymistä poliittiseksi substanssiksi moderneissa yhteiskunnissa. Materiaalisempia analyysejä näistä ongelmista ei Bolin tässä tutkimuksessaan tee. Hänen historiallisessa tarkastelussaan kehitelty »valtioteoria» liittyy kuitenkin läheisesti niihin historianfilosofisiin korostuksiin, joita hän samoina vuosina esitti muissa kirjoituksissa (esimerkiksi esseessä *Frågan om den eviga freden*, 1870). Näissä hän esittää optimistisen ja jossain määrin evolutionistisen ajatuksen poliittisen ja yhteiskunnallisen vapauden vähittäisestä laajenemisesta muun muassa »työn» intressien yhä enemmän astuessa etualalle ja tehdessä sodan, väkivallan ja maahantunkeutumisen ilmiöt aikansa eläneiksi ihmisten keskinäisen kanssakäymisen muodoiksi. Näistä näkemyksistä riippumattakin *Europas statslif*-teoksen erityisenä ansiona epäilyksittä on tarkka ja moralisointia karttava poliittisen teorian perinteen ainesten selvittely ja modernin porvarillisen yhteiskunnan läpimurtoa heijastavien katsomusten sisäisten yhteyksien osoittaminen tavalla, joka tekee teoksesta tänäkin päivänä viehättävän nykyaikaisesti argumentoidun ja valaisevan.

L Ä H D E V I I T T E E T

¹ Viimeksi mainituista ks. Juha Manninen, »Ihmisen vapauden ja solidaarisuuden aatteet Wilhelm Bolinilla», *Psykologia* 4/1976, s. 40—52. Bolinin »positiivisen» vapauden käsitteelle — vapaus voimien toteuttamisena, ei pelkkänä esteiden puuttumisena — ovat tunnusomaisia yksilöiden yhteisen olemassaolon, »solidaarisen itsesäilytyksen» ja historiallisen edistyksen korostukset, ja hän liittää esityksensä Spinozasta Kantiin ja Hegeliin kulkevaan argumenttilinjaan.

² Wilhelm Bolin, *Europas statslif*. Myöhemmät viittaukset teokseen suoraan tekstissä.

³ Etenkin Manfred Riedel on teoksessaan *Metaphysik und Metapolitik* (Frankfurt a.M. 1975) viitannut aristotelisen teorian antinomioihin: Tämä teoria lähti tosin premisistä, että polis-yhteisön säilyminen edellyttää yksilöitä keskenään yhdistävän pakon ja lainvoimaisuuden, mutta itse poliittisen pakon ja hallinnan sitovuutta ei onnistuttu tyydyttävästi selittämään, koska itse poliittiseen yhteenliittymiseen ohjaava voima oli johdettu laista johon hyvettä tavoittelevat poliiksen jäsenet toiminnassaan jo alun alkaen ovat velvoittautuneet. Siten yhteiskunnan mahdollisuus problematisoituu aidosti vasta uudella ajalla. Bolinin esitys näistä kysymyksistä on melko summittainen, mutta hän näyttää oivaltaneen jotain tämänsuuntaista.

⁴ Bolin viitanee vuoden 1791 perustuslakiin.

⁵ Hegelin valtion käsitteistä ks. esim. Juha Manninen, »Erilaiset 'valtion' käsitteet Hegelillä», *Sosiologia* 4/1973, s. 183—190, sekä siinä mainittu kirjallisuus. On tuskin väärin sanoa että Bolin jossain määrin oivalsi sellaisia Hegelin valtion käsitteen ulottuvuuksia joita Hegel-tutkimuksessa on ryhdytty korostamaan vasta omalla ajallamme ja jotka 1800-luvulla tajuttiin lähinnä vain Hegelin radikaalien oppilaiden ja marxilaisen Hegel-keskustelun piirissä.